

PSZENICA (276) *sb f*

pszenica (273), **pszeńca** (3), [**pszennica**]; pszenica : pszeńca *ZapWar* (9:2), *FalZioł* (19:1).
-e- (272), -ę- (4).

-e- (16), -é- (1); -e- : -é- *SarnStat* (6:1); a jasne (w tym 1 r. błędne znakowanie).

sg *N* pszenica (34). ◇ *G* pszenice (107); -e (8), -é (1), -(e) (98); -e : -é *SarnStat* (4:1). ◇ *D* pszenicy (4). ◇ *A* pszenicę (77). ◇ *G* pszenice a. *A* pszenicę (1) [zapis: -e]. ◇ *I* pszenicą (35). ◇ *L* pszenicy (12). ◇ *pl* *G* pszenic (1). ◇ *A* pszenice (2). ◇ sg *A* pszenicę a. *pl* *A* pszenice (3) [zapis: -e].

Sł stp: pszenica, pszeńca, *Cn*: pszenica, pszeńca, *Linde XVI* (trzy z niżej notowanych przykładów) – XIX w.

1. bot. *Triticum* sp. L. (Rost); rodzaj roślin z rodziny traw (*Gramineae*), uprawianych jako jedno z najważniejszych zbóż; ziarno tego zboża; *triticum* *Murm*, *Mymer*¹, *PolAnt*, *Vulg*, *Mącz*, *Modrz*, *Calep*, *JanStat*, *Cn*; *robus* *Murm*, *BartBydrg*, *Cn*; *frumentum* *PolAnt*; *frumentum triticeum* *Mącz* (275) : *BierEz* S3v; *Robus*, *Rock* *Pfzenycá* wyborna. *Murm* 118, 118; *Mymer*¹ 17; *HistJóz* C, Cv, C3, D2, D3v, E; *BartBydrg* 133; *MetrKor* 57/119v, 59/280v; *Triticum*: *Pfzeńca*. *FalZioł* +6b; *Ięczmień* ięft zimny á fuchy w wtorim *sthopniu*/ nieięft tak tuczny iako *pfzenicza*. *FalZioł* III 24b; *PSzenicza* według *lfaka* ięft pokarm człowiekowi godny y przyrodzeniu [!] *Człowieczemu* podobny, abowiem iako otho człowiek ięft w swoiey osobie ciepły á wilgotny/ Takież też y *pfzenicza*, á wżakoż chleb iuż ma węższą włofność ciepłofci niżli *Pfzenicza* *FalZioł* III 25a; *Kwas* albo ciafto vkwalzone z *pfzenicze*/ ięft zagrzewaiące *FalZioł* III 25b, I 46c [2 r.], 54c, 109a, 143b, III 24d (19); *BielŻyw* 14; *Czemu* *pfzenne* ciafto bielżze niżli inżze. (–) Ięft to w inżim ciefcie dla grubofci *fkory* ziarna krom *pfzenice*, z ktorey *fkori* wiele zořthawa miedzy mąką, á gdyż na *pfzenici* ięft *fkora* *subtilneyřza* á ziarno tłuřtřze niż inżze, przehto [!] iż wężcy tam miałkofci bialey niż otrąb grubřzich, dla tego też wężcy białofci. *GlabGad* G7; *LibMal* 1544/77v, 1551/165, 1552/171 [2 r.]; *MurzNT* *Matth* 13/25; gdy w niebyeřkim grodze/ Dořtanie łofby łáfkki/ iuż fie wřzytko řporzy/ Iuż fie zrodzi *pfzenicá* chocia y zle záorzy. Ale gdy zła pogodá álbo plutá z niebá/ Iuż pewnie ze *pfzenice* będzye chwařt plec trzebá. *RejWiz* 100v, 54v; *Vřřlyřlawřly* *Iakob* iż zboże przedawano w *Egyptćie*/ do řynow řwoich rzekł: *Czemuřcie* ták niedbáli? Otom řlyřł że *pfzenicę* przedáię w *Egyptćie*/ Iedźcie á nákupćie nam potrzeb/ byřmyřie mogli żywić: á nie pomárli od głodu. *Leop* *Gen* 42/2; *Nie* [!] weřel fie *Iřraelu*/ nie ráduyřlie [!] iáko ine národy: boř *řlotę* popełnił od *Bogá* twego/ miłowałę řápłáthę nád wřlyřtkie gumná *pfřenice*. *Leop* *Os* 9/1; Podobne ięft kroleřstwo niebieřkie ku onemu *człowiekowi*/ kthory był pořiał rolą řwoię dobrym nářieniem. A gdy pořnęli ludzie/ thedy przyřředł nieprzyiaćiel iego/ y pořiał po wierzchu kákołem miedzy oną *pfřenicą* *Leop* *Matth* 13/25, *Gen* 41/49, 1.*Mach* 8/28, *Act* 27/38, 1.*Cor* 15/37, *YY*4v; Ten rzekł [*panicz do panny*] ná *pfzenicę* wężc muři oráć wiele/ A tátáreczká miła/ bárzo řłodne ziele. *RejFig* *Bb*8v, *Bb*8v [2 r.]; *RejZwierz* 139; Y dopuřćilem řulřą ná ziemię tę y ná gory/ ná *pfzenicę*/ ná mořzcz/ ná oley/ y ná wřzythko co rořćie z ziemię *BibRadz* *Agg* 1/11, 3.*Esdr* 6/30, *Matth* 13/25, *Act* 27/38; [*wyspy* *Orkades*] łá oliádle/ rořćie w nich owies y ięczmień/ *pfzenice* nie máłř řadney. *BielKron* 277v; *řłynáć* thám/ poućiekáli *Maurowie* od řwyc *Naw*/ w ktorych nie było nic iedno ryż á *pfzenicá*/ *řretořmy* ie popalili. *BielKron* 454, 17, 453v; *Mącz* 137d, 465d; By też *Rola* byłá *Naleřřza*/ iednák z řiebie *Pfzenice* nie rodźi/ Oráć trzeba *Prot*

C4, B4v; *SienLek* 76v; *RejAp* 151; *HistRzym* 10v, 11; *RejPos* 52; *RejPosWiecz*² 92 [3 r.]; *KuczbKat* 90; A miałby łobie [rozważny a baczny człowiek] ony poważne łowką wygrzebać po iednemu/ iáko kokofzká po ziarnku pŕzenicę wygrzeba s kákolu. *RejZwierc* 91v, 164; *BielSpr* 48v; *BudBib* 2.Reg 4/6, 1.Par 21/23, 2.Par 32/28, *Zach* 9/17; *Strum* Lv; *BudNT Matth* 13/25; Pánu Iérozolimŕkie obronné wáły/ Pánu day cześć połádo Siońŕkiey ŕkáły: [...] Który pokoiem vřáł twoie gránice/ A ĩebie łoiem karmi tłuftéy pŕzenice. *KochPs* 213; Y czáfu iednego/ mátká iego [řw. *Bonifacjusza*] wředwřy do gumná/ obaczyłá iřz żywność ich ná cály rok zgotowáná/ to ieft/ máło nie wřytkę pŕzenicę/ lyn iey vbogim rozdał. *SkarŻyw* 496, 496 [4 r.]; *CzechEp* 34; Cis – Robáq w pŕzeniczi. *Vermiculus in tritico Calep* 201a, 1088a, 1151a; Iárzyny wřelkie/ pŕzenice zwłázczá/ do tárgu/ do Browáru/ zaráz przy Kárbáru podřiewáć [= *przesiewáć przez sito*] *GostGosp* 50, 48, 106, 124; *WujNT Matth* 13/25, *Luc* 12/42, *Apoc* 18/13; (*nağł*) VENDITIO. (–) IVž tu nie zá rzecz rzeczy dořtáią, áni *speciem zá speciem*, iáko winá zá pŕzenicę, co řie w zamiánie dzieie, ále zá pieniádze [...] kupuiém *SarnStat* 1269, 695, 1269; Ony im [řorawie *Pigmeom*] teř pŕzenice řrodze wypářiáią/ Y wřelákie nářenia ktore w polách máią. *KmitaSpit* A2v; Pŕzenic/ grochow/ y gryki řilá námłóćili. *KmitaSpit* C6v, C5; [PSzennicza ieft żyto kařdemu zńaiome *Cresc 1549* 153; Nářyp pŕzeńce przed řiećią/ grochu y tátáři Bęďzie połow řorawi pożyteczny žártki. *BielawMyřł* E2v].

W *połázeniach z okreřleniami miary* [w tym: *korzec (10), ćwiertnia (2), beczka (1), cheniks (1), chomer (1), funt (1), kopa (1), małdr (1), miarka (1), wiertel (1)*] (20): *ZapWar* 1542 nr 2567; Item zeznal yřch on řam dwa wyerthelya pŕřenycze řwolwarku przedal za pyńcz grořfy *LibMal* 1547/132v, 1551/165; Y vřlyřáłem iákoby ģłos w pořrodzku czworgá žwieržąt/ kthory mowił: Dwa Funthy Pŕřenice zá pieniádz/ á řześć funtow ięczmienia zá pieniádz/ a w winie y w oleiu řłkody nieczyń. *Leop Apoc* 6/6; *BibRadz* 1.Esdr 7/22; *BielKron* 77; Modius tritici, Cwiertnia pŕzenice. *Mącz* 228d; *RejAp* 58; *HistRzym* 10v; *RejPos* 191, 193; To (záš ieft) datek ktory dáwáć bęďziećie/ řzořtá część Efy z chomerá pŕzenice/ řzořtá teř część efy z chomerá ięczmieniu. *BudBib Ez* 45/13, 1.Esdr 7/22; pŕzenice korzec przedawáią po 24. grořzy/ á pirwey przedawano po trzy złote. *ModrzBaz* 142; Potym drugiemu [dłuźnikowi *řafarz*] rzeķł: A ty wieleř winien? A on rzeķł/ řto beczek pŕzenice. *WujNT Luc* 16/7, *Apoc* 6/6; Z ktorych to młynów ná káždy rok powinni bęďá ĩiz to mieřczánie Poznánřcy do zamku nářzého Poznánřkiego/ płáćić y řkutecznie oddáwáć/ pŕzenice małdrów pięć *SarnStat* 976, 695, 901, 903.

W *połázeniach szeregowych* (20): yákom ya nyepasl konnmy [ř] krovamy hy hynem dobythkem zytha psenycze yaczmyenyv prořcha (zlyac [ř]) trawy ná hymyenyv sliachathnego augvsthyna swoley pogrořewskiej *ZapWar* 1528 nr 2422, 1520 nr 2166, 1530 nr 2390, 1533 nr 2405, 1541 nr 2448, 1549 nr 2681, 1550 nr 2671; Bo pářz gdy řie przypářrzyřł řwiátu omylnemu/ Iř ieft bárzo podobien ku polu ptářzemu/ Gdy krzacřkow nářtáwiáią zyelonych nadobnych/ Žyarnek pod nie podřypá rozliczynych ořobnych/ Naydzyeřł tám mák/ konopie/ prořo/ y pŕzenicę *RejWiz* 103; [*Bóg przemawia do Ezechiela*:] Weźmieř teř pŕzenicę/ ięczmień/ bob/ řoczewicę/ prořo/ y wyķę/ y włóżyřł to w iedno naczynie/ á z tego łobie vczyniřł chleń *BibRadz Ez* 4/9 [*przeķlad tego samego tekřtu*: *BielKron* 96, *BudBib*]; [*Anglia*] Ieft kroleřtwo wielkie/ bogáte/ ma Žłoto/ Srebro/ Ołow/ Perły/ kámień Gágátek/ [...] ma pŕzenicę/ żyto/ groch/ owies y inne żywnořci. *BielKron* 277, 96, 267; *SienLek*

44v; Bo niemálzci zboża infzego pożytecznieyżzego iedno żyto/ pńzenicá/ ięczmyk miły/ á owies. *RejZwierc* 108; *BudBib Is* 28/25, *Ez* 4/9; O ś. Marćinie czynsz ma bydź odbieran wśzyłtek rázem: przefzłego roku reftę/ Kápłuny/ Iáycá/ Gęsi/ Kury/ Chmiel/ Owies/ Sery/ Kokofzy/ Konopie/ Pńzenicę/ Zyto *GostGosp* 70; Item/ gnoy ná Wiołnę [*wozić*]/ co ná rzepę/ álbo ná żyto y ná pńzenicę/ ná ięczmien/ ná potrzebny/ y ná profo *GostGosp* 164, 167, 168.

W przeciwstawieniach: »kąkol (21), plewy (3) ... pszenica« (24): *MurzNT Matth* 13/29; (*marg*) Papież przyrownał wftawy fwoie do wftawy Bożey. (-) Tákeś to práwie vtzynił iakobys przyrownał/ blwoćiny/ do łftzerego złotá/ álbo plewy do tzyftey pńzenice/ álbo mátáctwo/ do iáfney prawdy? *KrowObr* 228; Powiedzieli fludzy [*do gospodarza*]: A chceżże poydziemy wyplewiemy to [*tj. kąkol wsiany między pszenicę przez nieprzyjaciela*]? Rzekł im: Niechayćie/ byście lepak wyplewiáiąc kąkol/ niewyrwáli fkorzeniem pośpołu y pńfenice. A ták niechayćie że ták oboie rołćie áż do żniwá: gdy więc żniwo przyydzie/ tedy rofkażę żeńcom: Wybierzćie napierwey kąkol/ zwiąźćiefz ie w łnopki/ ná łpalenie: á pńfenicę zgromadźćie do gumná moiego. *Leop Matth* 13/29-30 [*przekład tego samego tekstu*: *MurzNT*, *BibRadz*, *RejPos* 52, *WujNT*; *przekład Matth* 13/29: *CzechEp* 34, 40]; *BibRadz Matth* 13/29, 30; *RejAp* 126; *RejPos* 5v, 52 [2 r.]; *RejPosWiecz*² 92; *WujJud* 130v; Między pńzenicą á kąkolem/ gdy fá trawą/ á iefzće zdblá nie wypułzczą/ málá iefť roźnicá. *CzechEp* 40; Bo fię nigdy pletliwe báśni ludzkie/ iáko plewy z pńzenicą z fłowem Bożym weśpołek nie zgodzą áni oftoią. *CzechEp* 322, 34 [2 r.], 35 [2 r.], 38, 40; *NiemObr* 18; *Wyczyści boiowifko fwoie* [*Matth* 3/12].) To boiowifko iefťci kościoł Boży/ tu ná ziemi iefzće boiuiący: w ktorym fá ták zli/ iáko y dobrzy: tu przez pńzenicę y plewy oznáçeni *WujNT* 13, *Matth* 13/29, 30.

W porównaniach (12): *OpecŻyw* 95v; Nadto powiedziáł pán/ Simonie/ Simonie/ Oto łzatán domágáł się podśiáć [= *przesiáć przez sito*] (*marg*) požádáł wypáłac abo wzmioťac (-) wás iáko pńzenicę/ alemći iá prośił za tobą aby nie wftála wiara twoia *MurzNT Luc* 22/31 [*przekład tego samego tekstu*: *OpecŻyw*, *KromRom III*, *SkarJedn*, *LatHar*, *WujNT*]; *KromRozm III* M7v; *RejWiz* 184v; *BiałKat* 133v; *CzechRozm* 236v; *SkarJedn* 71; *CzechEp* 322; *LatHar* 718; Bo ácz ich [*zbawionych*] máło iefť względem potępionych; wízákże wiele ich iefť względem fámych zbáwionych. Iáko y pńzenice miedzy plewámi máło fię zda kiedy młocą: ále po odwianiu/ nápełniáią fię nią śpichlerze niebiefkie. *WujNT* 253, *Luc* 22/31; ták złe obyczáie, iáko kąkol pńzenicę podroftý fzkodliwie. *CiekPotr* 4.

W charakterystycznych połączeniach: *czysta pszenica* (4), *dobra, droga, napięknieszka, tłusta* [= *wyborna, najlepsza*], *wyborna* (2); *obfitość pszenice* (3); *pszenic namłocić; szpiklerze dla pszenice; chleb z pszenice; kupować (kupić) pszenicę* (3), *paść* [*czym (żywotne)*] (2), *podsiwać* [= *przesiewać przez sito*], *popaść, przed(aw)ać* (3), *wypasać; pszenicą ukarmić* [*co (żywotne)*]; *paść* [*co (żywotne)*] *we pszenicy*.

Przysłowia: W káżdey pńzenicy kąkol znaydzie. *RejZwierc* 142v *marg*, Bbb3; Kościoł nász Powłzechny Święty iefť/ nie iżeby w nim wśzyłcy ludźie święći byli/ bo miedzy pńzenicą kąkol záfwe być muśi; ále przeto Święty iefť/ że miał w łobie y ma záfwe niezliczone ludźi práwie święte *WujJud* 133, 7v, 242. [*Ogólem* 5 r.]

PAnná mowiąc s pánicem/ rzeklá iż fzáleiefz/ Wśzytko grafz [= *zalecasz się*] s kuchárkámi/ więc tátárkę fieiefz. Ten rzekł/ dobrać tátárká/ gdy niemálz pńzenice *RejFig* Bb8v, Bb8v.

Zwroty: »deptać pszenice« (1): Gdyż ná ten czas bywáią ták okrutne śwary/ Ze więc każe zá sobą drugi wozić Máry. To mnieyfza/ gdy depcemy pńzenice y żyto/ Pewny Kopiec przy ktorym kilká ich zábito. *Prot B4v*.

»pokładać [= *siac*] pszenicę« (1): Izali wńzytek dzień orze oracz dla śiania? przewraca á przerzyna bryły ziemie śwey? Izali zrownawfzy oblicze iey tedy fieie wykę/ y rozfiewa kmin/ pokláda też pńzenice [!] pod miarą [*ponet triticum mensuratum*]/ y ięczmien známienity/ y orkiż w miedzy śwey? *BudBib Is 28/25*.

»(po)siac pszenicę; nasiać pszenice; pszenica wsiana; pszenicą [*co*] zasiać, usiany« = *tritico obserere Mącz* [*szyk zmienny*] (6;2;1;1:1): [Świat mówi:] Pátrż w iakiey fą rofkołfzy prácowni oracze/ Oni fieią pńzenicę á moy ie kołacze. *BielKom D6; RejWiz 57; Mącz 387b*; ábowiem gdzieby pan s przyrodzenia ku dobremu nie był fklónnym/ wńzytká pracá Dworzáninowá bylá by próżna: iáko y owo próżna by robothá bylá/ kiedyby ktho ná fzczyrym piáku pofiał dobrą pńzenicę *GórnDworz Kk2*; Támże máło niżey o thymże [*prorok Jeremiasz*] powieda: Izem ia był náliá pńzenice/ á oni żęli ćirnie [*Ier 12/13*]. *RejPos 60v; HistLan B2*; niechay będye rola nalepiey vpráwiona/ y napiękniefz pńzenicą vfiána/ to nie może być kiedy podrofcie/ áby fie w niey iákiego chwáftu co nie vkażáło. *RejZwierc 142v; WujJud 130v; Strum Lv; CzechEp 34; GostGosp 98*.

»(po)żąc pszenicę; pszenica nie(po)żęta« = *metere messem frumentariam PolAnt* (5;3): yakom ya nyeposzál gwalthem pszenycze Slychathnemv abramovy szszamoth naymyenyv szamothach *ZapWar 1505 nr 1971*; a nym pasl bydla swego wzycie wepsenyczy nyezathy wyaczmyenyv y wkonopyach yego *ZapWar 1520 nr 2166, 1505 nr 1971, 1533 nr 2405, 1550 nr 2671*; Ná ten czas ludzie z Bethfámes żęli pńzenicę w dolinie *BibRadz 1.Reg 6/13* [*przekład tego samego tekstu*] *BielKron 63*; Dáley Ian fwięty powieda: Iz widziál v niego [*u anioła podobnego do Syna Człowieczego*] w ręku śirp oftry/ to ieft znák ofstrego á frogiego fądu iego. Bo iáko śirp ogoli á okaże nágość ziemie/ á znie poľpołu y kákol y pńzenicę/ tákże też ten ftráfzny śirp gdy vpádnie ná ziemię ogoli á odkrije pewnie wńzytkę nágość iey *RejAp 126*.

Wyrażenia: »pszenica ozimia« (1): bo w Ieśieni tylko żyto á pńzenicę ożimią sieią: ále ná Wiofnę wńzelákie zboża y ogrodne rzeczy *GostGosp 98*.

»piwo z pszenice« (3): *FalZioł III 25b*; Ale piwo z czyfley pńzenice/ wyftále/ nie zwietrzále/ wczas żytne [...]/ owfzeyki zdrowe picie. *SienLek 6, 8*.

»snop pszenice« (1): Snadz lepfzy fnop pńzenice/ niż tátárki kopá. *RejFig Bb8v*.

»żniwo pszenice« (1): oto dziś ieft iáfný dzyeń y żniwo pńzenice/ będe prośil Pána á da grom y defzcz [1.Reg 12/17]. *BielKron 64*.

[*Zestawienia:* »pszenica czynszowa«: Pszenice czynszowy per coretum medium, facit cor. 4 1/2 per gr 16 *LustrSand 289*.

»pszenica łuskna« = *Triticum spelta L. (Rost)*; pszenica orkisz, zwana też szpelcem, gatunek zboża odznaczający się długimi, cienkimi i łamliwymi kłosami, szeroko rozpowszechniony w średniowieczu; *spelta, zea Cn*: Pńzenicá łufkná/ Zea, Spelta. Körn Dinckel. Tá pńzenicá ták twárdo w plewách tczy [= *tkwi*]/ że ná ofobliwych Młyniech muśi z plew być wymiełaná. *SienHerb L2# (Linde)*.]

Szeregi: »pszenica albo (i) jęczmień« = *frumentum et ordeum PolAnt* (3): Nie żabiay nas/ ábowiem mamy fkárby w polách/ pńzenicę y ięczmień/ oliwę y miód *BibRadz Ier* 41/8; *Mącz* 68a; *Calep* 268a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 14 r.*]

»pszenica, (a, albo, i) żyto« [*szyk 4:2*] (6): Iakom ya nye naseth spomoczniki na młyn na dyerszawa [!] vrodzonego (valenthego) alexego Sbroyna Raka [...] a nym pobral skrynye [!] zytha pszenycze vye mye rzanego *ZapWar 1537 nr 2563*; *Prot* B4v; Chleb czyfity z Pńzenice álbo z żytá czyfitego/ dobrze vpieczony. A ze wśyftkich Iárzyn/ iednoż Bob dobrego foku ieft. *SienLek* 7v, 6, 125v; *GostGosp* 98. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 15 r.*]

Przen: Ktoś a. coś, kto (co) posiada wysoką wartość (63) :

Zwrot: »pszenicę deptać« (1): Wízákże tá dobra wola óstrog potrzebuie/ Bo fwawola tym źrzobkom bárzo rofkázuie. Co nie dádzą dofiadác á názbyt wirzgáią/ A což im rzec gdy wśytko po fwey woli máiá [!]. Bo gdy kogo nie páfá á buia powoli/ Iuż żyto y pńzenicę depce po fwey woli. *RejZwierc* 269.

Szereg: »żyto i pszenica« (1): *RejZwierc* 269 cf *Zwrot*.

a) *Wybrani Pańscy, ludzie prawowitej wiary, ludzie dobrzy; zalety moralne; prawdziwa nauka* (55) : Przetożem wolał ten kommentarzyk obroćić do práfy/ niżli do táfu ná trąbki: ták rozumieiąc/ iż fię może kto táki náleść/ ktory fię ftąd z iákieykolwiek miary zbudowác może: y ktory ten worek Iłzkáryotow ohydźiwfzy łobie/ vda fię do worow Iozefowych nápełnionych pńzenice dla wśpomozenia bliźnich fwych/ á nie dla łzkodzenia. *KlonWor ded **2*.

Zwrot: »nasiać pszenice« (1): Tákte ty gdy pyeń widził/ iáki w przyrodzeniu/ Ktoryćby co przekażał/ w pocźciwym baczeniu/ Wykopay precź/ á náliey/ ze cnoty pńzenice *RejZwierz* 139.

α) *W nawiązaniu do ewangelicznej przypowieści o pszenicy i kąkolu* [*Matth 13/24-30*] (47) : *SeklKat* Q2; Ieftci kąkol w tey pńfenicy [*tj. w Kościele*]/ ktorego nye gołpodarz/ áni yego łprawce/ ále nyeprzyyaćyel/ to yeft czárt/ gdy ludźye łpáli/ náśyał. *KromRozm I* N4; *KrowObr* 216v; Bowiem gdy Pan ná on czás ná ładzye wliędzye/ To ich [*aniołów*] vrząd y łprawá/ tám ná ten czás będzie/ By plewli márny kąkol od pńzenice rozno/ A puścili do piekła y s plewami próžno. *RejWiz* 157, A4, 70, 78; *OrzList* f2; *RejZwierz* 108; A wízedłzy do Kráková naydźiefz iákmiarz co kámienicá to Sektá Dyabłowá. Ale co łye małz tłuc po peregrynácyey/ poniewáž tego kąkolu *inimicus homo* pan Dyabeł miedzi pńzenicą dofyć náśiał/ y w Wielkiey Polfzce. *LeovPrzep* G2; bo iáko máło wysłzłzey czáfu frogości głodu rofkazał Pan wino y oley zoftáwić łpokoiem dla wiernych/ tákte thez thu tey márney łmierci nie dopułzcza iedno czwartey części narodom ludzkim łzkodzić/ áby przedfię wyplenił kąkol ze pńzenice. *RejAp* 59v, 126; Abowiem on w tym krolełtwie łwoim/ á w tym nafieniu wdźięcznym łwoim/ nie potrzebuie inłzego zyárná á inłzey pńzenice/ iedno áby fię z niego vmnożyła wiárá/ miłość wierna/ łprawiedliwość/ łtałość/ miłofierdzie/ pokoy *RejPos* 54; O niełzczęfnylz to narod ludzki ktory fię ták dał zwieść temu márnemu łprzećiwnikowi łwoiemu [*tj. czartowi*]/ á sftał fię iemu k woli tym márnym kąkołem łwiátá tego/ á niłczy á zátłumia tę nędzną pńzenicę Páńfką wiernych á przebrányh iego. *RejPos* 54, 5v, 54 [3 r.], 54v [3 r.], Ooo5v [2 r.]; Bo ie zowie [*Pismo św. ludzi niedbających o pocźciwy żywot*] łługami niepotrzebnemi/ [...] kąkołem łprofnym á łmierdzącym/ ktory miedzy nadobną á wdźięczną pńzenicą rołcie/ ktory iákoś łtyłzał gdy przybieżymy do tego krefu/ do ktorego wśyfcy rádzi nierádzi bieżeć muśimy ma być ze pńzenice wybran á ogniem

popalon. *RejZwierc* 130v; Tákże też tá fláchetna rola thego vćíwego narodu ludzkiego/ iefćci s przyrodzenia nadobnie fprawiona/ y piękną pńzenicą to iefť pięknemi cnotámi záfiana/ ále ten niefláchetny chwaft fwa wola/ á rofkofzy/ á obłudności fwiátá tego/ nie może to być/ áby fie między tą pńzenicą fláchetną poczęści okázác nie miał. *RejZwierc* 142v, 100v, 142v; *CzechRozm* 184v [2 r.]; Przetofz Hifzpánífka/ y Włofká ziemiá/ od tego Luterfkiego kákolu/ do tąd czyfíta iefť: bo wczás niefpiąc ftárfzy/ poki fię z pńzenicą niezplotł/ czyścić go vmieli y vmieią. *SkarŻyw* 374; *CzechEp* 39, 42; *CzahTr* F2; [a fám náfz Pan Chriřtus/ iako dobry gořpodarz/ żebrawřzy pńzeńcę fwoię/ a przebrane fwoie/ pořtawi ie do gumna kroleřtwa niebieskiego. *RejKat* 45v].

Przysłowie: RejPos 0005v; Albořcię [!] zápomnieli/ cořcie wyřłzey powiedřili: że w Kořćiele záwřze muři być kákol między pńzenicą/ źli y dobrzy řpołem: ktorzy áćz iednę wiáre máią/ ále miłością y vczynkámi dobrimi rozni fą od řiebie? *WujJud* 130.

W przeciwstawieniu: »kákol ... pszenica« (10): *RejWiz* A4; Daymy pokoy kákolowi/ ábyřmy nieftráćili y pńzenice/ czekaymy źniwá/ áź Pan przyyďdzie ná źniwo ná fwoie: á tam vkaże/ kto był kákol á kto pńzenicá. *OrzList* f2-f2v; *RejAp* 126; Aź przyyďzye on Páńfki dzyeń od wiekow wybrány/ Gdy będye raczył łęczyć od kozłow bárány. A kákol od pńzenice w rozne řnopki więzáć/ Ten řpalić á pńzenicę do řwych gumien řchowác. *RejPos* 0005v, 5v; *WujJudConf* 119; Ale wřdy przyyďdzie ten czás gdy Szátan y z tym řwym kákołem/ do ognia wrzucon będye: á Chriřtus też Pan/ on dobry rozřiewcá z pńzenicą řwą do wiecznych przybytkow wnidy *CzechRozm* 184v; *CzechEp* 34; *NiemObr* 18.

β) *W nawiązaniu do obrazu rolnika oczyszczającego ziarno [Matth 3/12, Luc 3/17] (6)* : Ty iufz poboźny Sęďzia [tj. czytelniku]/ poboźnie rořřadzay A plewy od pńzenice/ obáćnie odpęďzay *GrzegřSm* A2.

W przeciwstawieniach: »pszenica ... plewy(-a) (5), słoma« (5): Y ná bojřku áź do zwyanya/ to yeřť do řądu boźego/ nye tylko pńfenicá yeřť/ ále y flomá álbo plewy. *KromRozm III* C7v; *BudNT Luc* 3/17; Iac was krzcę wodą ku pokućie: ále *ten* ktory przyyďdzie zá mną [...] tenći was okrczi Duchem ř. y ogniem. ktorego řopátá w ręku iego/ á wyczyřci boiowřfko řwoie/ y zgromáďzi pńzenicę řwą do gumná/ á plewy řpali ogniem nieugářzonym. *WujNT Matth* 3/12, *Luc* 3 arg, 3/17.

b) *Prawo Boże a. prawdziwe proroctwo otrzymane od Boga* (5) : Vřtává álbo zakon Boży/ iefť oná pńzenica tzyřta/ ktorą fám Pan wřiał mowiác. Niebędyeřz zábijáľ/ niebędyeřz cudzołóżyľ/ niebędyeřz kradľ/ y dáley. *KrowObr* 227v, 227v [2 r.].

W przeciwstawieniu: »plewy ... pszenica« (2): Abowiem Bog mowi: Co máią plewy tzyńić/ s pńzenicą [*Quid paleis ad triticum? Vulg Ier* 23/28]? *KrowObr* 227v [*przekład tego samego tekstu*] *GrzegRóżn* Gv.

c) *Dobra materialne* (2) :

Przysłowie: ZIemiánin ieden řzedł przez kořćióľ/ gdje ná ten czás niemáľá liczbę káplánów břkup pořwięcaľ. Y řpyta coby to zá ceremonie były: Odpowięďziáľ mu ieden: że to řą Akolitowie/ co ie Břkup řwięći. Rozumiém/ powiáda: ná nářzę to pńzenicę wróble. *KochAp* 12.

Zwrot: »řząc pszenicę« (1): Y dźiř między chćiwymi řą tákowe głofy/ Znimy złotą pńzenicę/ řnimy złote kłofy: Doymy Rzeczpořpolitą: rzeřmy złote groná *KlonWor* 13.

2. *Prawdopodobnie: Rořlina zboźowa w rodzaju prosa* (1) :

Zestawienie: »indyjska pszenica« = *gatunek prosa pochodzący z Indii (1)*: Lobae, In milio Indico dicuntur culmi, sive comae arundinaceae semen complectentes – Kłos indyjskiej pszenicy. Plin: Miliun (inquit) intra hos decem annos ex India in Italiam est invecum, nigrum colore, amplum grano, arundineum culmo. Adolescit ad pedes altitudine septem praegrandibus culmis (Lobas vocant) omnium frugum fertilissimum. *Calep* 610a.

3. [bot. *Zea sp. L. (Rost Sł)*; kukurydza, jednoroczna roślina zbożowa z rodziny traw (*Gramineae*):

Zestawienie: »pszenica turecka«: Płzenicá Turecka. Frumentum Indicum. Turckifcher Weytzen/Indianifz Korn. *SienHerb* L2# (*Linde*).].

Synonim: **1.** »pszenica łuskna«: orkisz.

MPi